

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Review of Parker, A.; McKie, S. (2018) Material approaches to Roman magic: occult objects and supernatural substances

Kret, P.M.M.

Citation

Kret, P. M. M. (2020). Review of Parker, A.; McKie, S. (2018) Material approaches to Roman magic: occult objects and supernatural substances. *Tijdschrift Voor Mediterrane Archeologie*, 62, 68-70. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3243020>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3243020>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Colofon

TMA 62, 2020
31ste jaargang
Prijs los nummer: €12,-

Het *Tijdschrift voor Mediterrane Archeologie* is een onafhankelijk tijdschrift dat aandacht besteedt aan actueel archeologisch onderzoek in de mediterrane wereld, in het bijzonder verricht vanuit Nederland en België. Bijdragen van lezers kunnen al dan niet verkort door de redactie worden geplaatst.

TMA verschijnt twee keer per jaar. Opgave kan schriftelijk of via onze website. Een abonnement kost €20,-. Studenten betalen €15,- (onder vermelding van studentnummer). Het abonnement loopt van 1 januari tot en met 31 december en wordt automatisch verlengd, tenzij een maand van tevoren schriftelijk is opgezegd.

Adres:
Tijdschrift voor Mediterrane Archeologie
Poststraat 6
9712 ER Groningen

Bankgegevens:
Stichting ter Ondersteuning Oudheidkundig Onderzoek
IBAN: NL14INGB0005859344
BIC: INGBNL2A

KvK: 41014777

TMA online:
– tijdschrift@mediterrane-archeologie.nl
– mediterrane-archeologie.nl
– rug.academia.edu/TMATijdschriftvoorMediterraneArcheologie
– facebook.com/mediterranearcheologie

Redactie:
Remco Bronkhorst, Tamara Dijkstra, Jord Hilbrants, Rian Lenting, Fardau Mulder, Yannick de Raaff, Iris Rom, Pim Schievink, Caroline van Toor (hoofdredacteur), Marcello de Vos, Mirjam de Vries.

Proofreader English papers: Annette Hansen

Adviesraad:
Prof. dr. P.A.J. Attema (RUG)
Prof. dr. G.J.M.L. Burgers (VU)
Prof. dr. R.F. Docter (UGent)
Prof. dr. E.M. Moormann (RU)
Prof. dr. J. Poblome (KULeuven)
Dr. W.D.J. van de Put (NIA)
Dr. T.D. Stek (KNIR)
Prof. dr. M.J. Versluys (UL)
Dr. G.J.M. van Wijngaarden (UvA)

Ontwerp omslag: Victor van Werkhoven
Opmaak binnenwerk: Hannie Steegstra

TMA komt tot stand in samenwerking met Barkhuis Publishing, Eelde

ISSN 0922-3312
81999/S000

Inhoudsopgave

Artikelen

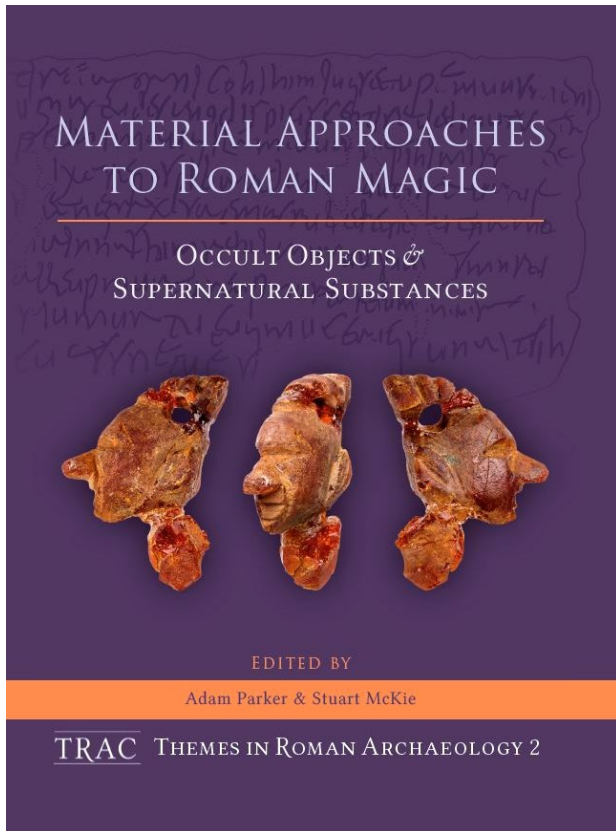
- Bronstijdtumuli in Griekenland
De deconstructie van een ‘fenomeen’
Iris Rom 1
- Wiens graf? Discrepancies tussen beeld, tekst, object, ruimte en menselijke resten in een Palmyreense tombe
Lidewijde de Jong 11
- Verbonden in de dood: een netwerkmethodologie voor funerair onderzoek naar Centraal-Italische interconnectiviteit in de zevende eeuw voor Christus
Matthijs Catsman 21
- Space syntax in een Romeinse tombe
Een ruimtelijke analyse van de Tombe van de Scipiones
Alexander Jansen 31
- Gezondheid en dieet in Centraal-Italië tijdens de pre-Romeinse en Romeinse periode
Susanne Manuel 39
- Het bloed spreekt. Familiebegraveningen in Romeins Sagalassos, Zuidwest-Turkije (eerste tot vijfde eeuw na Christus)
Sam Cleymans & Bas Beaujean 50
- Recensies**
- Het visioen van Constantijn. Een gebeurtenis die de wereld veranderde
Laurens E. Tacoma 59
- Visualizing cityscapes of Classical antiquity: from early modern reconstruction drawings to digital 3D models. With a case study from the ancient town of Koroneia, in Boeotia, Greece
Yannick de Raaff 62

Recensies (vervolg)

Building Mid-Republican Rome. Labor, Architecture, and the Urban Economy <i>Remco Bronkhorst</i>	65
Material Approaches to Roman Magic. Occult Objects and Supernatural Substances <i>Patricia Kret</i>	68
Death as a Process: The Archaeology of the Roman Funeral <i>Tamara Dijkstra</i>	71
The Mycenaean Cemetery at Agios Vasileios, Chalandritsa, in Achaea <i>Iris Rom</i>	74
Farmers and Agriculture in the Roman Economy <i>Frits Heinrich</i>	77

Introducties op lopend onderzoek

Moulding love: a study of changing perceptions of sexuality and the body in Hellenistic Egypt and the Mediterranean through terracotta figurines of Isis-Aphrodite Anasyromene and Baubo <i>Anouk Everts</i>	80
The ashes in the Acropolis. The Parthenon and its 'narratives of antagonism' <i>Janric van Rookhuijzen</i>	81
Moving statues. The introduction and impact of Greek original statues in Republican Rome <i>Suzan van de Velde</i>	82
Diet, differentiation and globalization in the Roman province of Macedonia. A bioarchaeological approach <i>Chryssa Vergidou</i>	83

**Material Approaches to Roman Magic.
Occult Objects and Supernatural Substances**

Adam Parker & Stuart McKie (red.)

Oxbow Books, Oxford, 2018.

ISBN 978-17-857-0881-7, £40,00.

Material approaches to Roman magic is een bundel in de serie *Themes in Roman Archaeology*. Het boek komt voort uit de *Theoretical Roman Archaeology Conference (TRAC)* van 2015 met als titel *Charmed I'm Sure: Roman Magic - Old Theory, New Approaches*. Een eerste blik op deze bundel toont een uiteenlopende verzameling van artikelen over magie in de oudheid, gericht op magische objecten uit de westelijke Romeinse provincies tussen de eerste en vierde eeuw na Christus. De diverse artikelen hebben als verbindende factor hun vernieuwende benaderingen van het magische object vanuit materialiteit en zintuiglijke ervaring.

Eerdere onderzoeken richtten zich al wel op het magische object, maar de nadruk lag met name op de betekenis van de teksten die erop geschreven zijn.¹ Deze bundel past in de recente ontwikkeling om (antieke) magie vanuit het object te benaderen en de relatie tussen mens en object te bestuderen.² Een recente publicatie is bijvoorbeeld de bundel van Boschung en Bremmer en in 2020 verschijnt *Materiality and Visibility of Rituals in the Ancient World* onder redactie van Mylonopoulos.³ De hier besproken bundel plaatst zich in dit aspect van het magiedebat. Daarmee komt de gevoeligheid die nog steeds

rondom het definiëren van magie ligt, terug in ieder artikel. Er is door de redacteuren dan ook niet voor één enkele definitie gekozen. Toch tast dit de cohesie niet aan. De redacteuren beschrijven in hun introductie namelijk uitstekend wat ze bedoelen met magische objecten: “all [objects] ascribed with agency by those who used them, in that these objects were believed to have the ability to influence the real world, for better or for worse” (p. 5). In de bundel wordt niet alleen naar de materiële aspecten van het object gekeken, maar de materiële aspecten van objecten worden in een bredere context geplaatst: “The importance of these materials was intimately connected to context; the times, places, and ways in which they were used mattered a great deal for their efficacy” (p. 5). De onderzoekers richtten zich op de materialiteit van het object en de relatie tussen object en mens: de verschillende aspecten die de kracht van het object vormden, hoe de antieke mens dacht dat deze objecten voor hem zouden werken, welke functies ze hadden en welke functies ze geacht werden te hebben. Dit wordt goed verwoord in de eerste alinea's van het hoofdstuk *Phallic magic: a cross cultural approach to Roman phallic small finds* (A. Whitmore, pp. 17-31).

In de inleiding verantwoorden de redacteuren de indeling van de artikelen als volgt: specifieke objecten (artikelen 2-5), objecten in de context van Romeins Brittannië (artikelen 6-8), het belang van het bestuderen van de fysieke context van het object (artikelen 9 en 10) en een overzicht van het centrale thema (artikel 11). In de bijdragen komen interessante invalshoeken aan bod: de auteurs weten te vernieuwen op het gebied van de rol van materiaalkeuze, de context van het object, de relatie tussen magie en geneeskunde, de rol van menselijk handelen en de ervaring van ritueel. Een selectie van interessante artikelen uit de bundel wordt hieronder besproken.

Materialiteit en context

Sánchez Natalías geeft met de titel van haar bijdrage al aan dat het medium van het object ertoe doet: *The medium matters: Materiality and metaphor in some Latin curse tablets* (C. Sánchez Natalías, pp. 9-16). Ze beschrijft de rol van het materiaal, meestal lood, in de werking van vervloekingstabletten. Deze tabletten zijn erg geschikt voor dit soort onderzoek, omdat er in de vloek met enige regelmaat gerefereerd wordt aan het schrijfmateriaal. Zo wordt de link tussen de koudheid en zwaarte van het metaal in verband gebracht met de gewenste straf voor de vervloekte. Sánchez Natalías richt zich op de rol die dit materiaal speelde in de relatie tussen de vloek en de vervloekte: “The choice of material, then, was never random, since it was one of the keys for a successful ritual” (p. 15).

Naast het materiaal kan ook de locatie van de rituele handeling van belang zijn voor de werking van het object. Wilburn laat bijvoorbeeld zien hoe het woonhuis en rituelen met elkaar verbonden zijn. Zo bespreekt hij

onder andere een mozaïek van een hond bij de ingang van een huis in Pompeii. Hij laat zien welke aspecten bij kunnen dragen aan de kwaadafwerende werking van het object: de iconografie, de plaatsing van de afbeelding en mogelijk activerende handelingen (zoals het vegen van de afbeelding). Met zijn onderzoek toont Wilburn hoe het huis voor archeologen een bron van informatie kan zijn voor ritueel en het gebruik van magische objecten (*The archaeology of ritual in the domestic sphere: case studies from Karanis and Pompeii*, A. Wilburn, pp. 103-114).

Menselijk handelen en zintuiglijke ervaring

Het onderzoek naar de rol van het menselijk handelen en de ervaring van rituelen wordt steeds belangrijker in de studie naar magische objecten. Parker bestudeert in zijn artikel *tintinnabula*: objecten in de vorm van een fallusfiguur met daaronder bevestigde belletjes (*The bells! The bells! Approaching tintinnabula in Roman Britain and beyond*, A. Parker, pp. 57-68). Hij kijkt daarbij niet alleen naar de kwaadafwerende werking van de fallus, maar analyseert ook de rol van geluid in rituelen en de locatie waar het object gehangen kan hebben. Geluid kan immers een kwaadafwerende rol spelen: het kan mensen waarschuwen voor gevaar en kwade krachten weggagen (pp. 60-62). Parker beargumenteert dat geluid een rol moet spelen in onderzoek naar magische objecten en hij laat zien hoe zijn onderzoek ook op andere geluidproducerende objecten toegepast kan worden (pp. 62-65). Door het aspect geluid te onderzoeken, kan er ook meer gezegd worden over de mogelijke functie van het object. Parker legt de link met het beschermen van deuren en ramen, daar waar mensen met kwade bedoelingen binnen kunnen komen en waar kwade krachten weggejaagd moeten worden. De *tintinnabula* kunnen door de wind gaan rinkelen en worden zo als het ware geactiveerd (pp. 65-66).

Niet alleen geluid, maar ook geur is belangrijk om mee te nemen in onderzoek naar het magisch object. Davies beschrijft in zijn artikel, met een focus op Romeins Brittannië, over de mogelijke magische werking die amber kan hebben als het 'geactiveerd' wordt. Door een stukje amber tussen je handen te rollen komt er niet alleen geur vrij, maar wordt de steen ook warm. Door (rituele) handelingen gaat het object 'werken'. Met dit voorbeeld toont Davies hoe belangrijk het is om niet alleen naar de tekst, iconografie en uiterlijk van het materiaal te kijken, "but what it should feel like and smell like too" (*Rubbing and rolling, burning and burying: the magical use of amber in Roman London*, G. Davies, pp. 69-83: 79).

Ook in het artikel van McKie spelen lichamelijke handelingen een rol. Vervloekingstabletten werden bijvoorbeeld vaak gevouwen en met een pin doorboord. Deze bewegingen dragen bij aan de werking van het object: het actief sluiten van de vloek en vastbinden van de magie. Bewegingen en acties rondom binden en losmaken van magische objecten hebben vaak een krachtige werking in rituelen, maar worden niet vaak bestudeerd. De vrouwen

in vervloekingstabletten zijn voorbeelden van menselijk handelen dat moderne onderzoekers terug kunnen vinden in het materiaal. McKie vraagt in zijn onderzoek, terecht, aandacht voor de kracht van houdingen en gebaren in het algemeen en dus ook in acties die we niet altijd terug kunnen vinden in het materiaal (zoals kwaad afweren met bepaalde handbewegingen en het los en vast dragen van kleding). Onderzoek moet zich niet alleen richten op de objecten, maar ook op wat mensen daarmee doen en op het lichaam als een object in rituele handelingen (*The legs, hands, head and arms race: the human body as a magical weapon in the Roman world*, S. McKie, pp. 115-125).

Vernieuwing in benadering

Het artikel van Dasen is door de redacteuren bewust aan het einde van de bundel geplaatst. Dasen is een belangrijke auteur in de studie naar de relatie tussen het gebruik van amuletten en het lichaam.⁴ Dit is ook het onderwerp van haar artikel in deze bundel (*Amulets, the body and personal agency*, V. Dasen, pp. 127-135). Dasens insteek is bijzonder: waar de meeste onderzoekers amuletten en magische objecten gebruiken om magie in de oudheid beter te begrijpen, beargumenteert zij dat we aan de hand van amuletten ook een beter begrip kunnen krijgen van hoe de mens over het lichaam dacht. Zo bestudeert ze de relatie tussen het gebruik van amuletten, de erkenning van de kwetsbaarheid van het lichaam en de uitgebreide aandacht voor ziektes onder kinderen (p. 129). Met het afsluitende artikel van Dasen leggen de redacteuren de nadruk op een belangrijk argument uit de bundel: magische objecten moeten bestudeerd worden in hun gebruikscontext. Niet alleen het lichaam en de relatie tussen magie en geneeskunst zijn belangrijk, het is vooral de rol van de antieke maker en gebruiker van de objecten die we moeten begrijpen. Wat deden mensen met deze krachtige objecten, hoe gebruikten ze objecten, materialen en hun eigen lichaam? Hiermee boekt deze bundel voortgang in het beantwoorden van een fundamentele vraag: waarom gebruikte de antieke mens magische objecten en hoe dacht men dat deze objecten effect zouden hebben?

De diversiteit van de artikelen toont ook iets anders. Een aantal artikelen laat het belang van archeologie zien, maar veruit de meeste illustreren hoe alle mogelijke werkvelden die iets kunnen zeggen over de oudheid samen moeten werken om te vernieuwen in het begrijpen van (magische) objecten. Geschreven bronnen als Plinius' *Naturalis Historia* en de Griekse magische papyri helpen bij de interpretatie van objecten, maar ook moderne studies naar zintuiglijke ervaringen en de rol van rituelen maken dat we een beter begrip kunnen ontwikkelen van objecten waarvan men geloofde dat ze de echte wereld konden beïnvloeden.

Patricia Kret

Eindnoten

- 1 Faraone, C.A. 2012, *Vanishing acts on ancient Greek amulets: from oral performance to visual design*, BICS supplement 115, Institute of Classical Studies, Londen.
- 2 De benadering van deze bundel sluit goed aan bij een van de eerste publicaties in het werkveld van de materialiteit van magie (en geschreven door een van de auteurs van de bundel) Wilburn, A. 2012, *Materia Magica: the archaeology of magic in Roman Egypt, Cyprus and Spain*, University of Michigan Press, Ann Arbor.
- 3 Boschung, D. & Bremmer, J. (red.) 2015, *The materiality of magic*, Wilhelm Fink, Paderborn; Mylonopoulos, J. (red.) in druk, *Materiality and visibility of rituals in the Ancient World*, De Gruyter, Berlijn.
- 4 Zie bijvoorbeeld: Dasen, V. 2014, "Healing images. Gems and medicine", *Oxford Journal of Archaeology*, vol. 33, no. 2, pp. 177-191.